O'ZBEKISTON HUDUDIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING BARQARORLIK REYTINGI BO'YICHA TARKIBI

Xudoynazarov Murod Maxmudjanovich
Toshkent gumanitar fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida 2025-yil iyun holatiga ko'ra tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Reytingning A, B, C va D toifalari bo'yicha tadbirkorlik subyektlarining taqsimlanishi, ularning iqtisodiy barqarorligi hamda biznes muhitini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritildi. Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish va yuqori reytingga ega korxonalar ulushini oshirish bo'yicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, barqarorlik reytingi, A reyting, B reyting, C reyting, D reyting, biznes muhiti, iqtisodiy rivojlanish, statistik tahlil.

СТРУКТУРА СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ НА ОСНОВЕ РЕЙТИНГА УСТОЙЧИВОСТИ

Мурод Махмуджанович Худойназаров
Преподаватель Ташкентского гуманитарного университета

Аннотация

В статье анализируется рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства в Республике Узбекистан на основе статистических данных по состоянию на июнь 2025 года. Рассматривается распределение субъектов бизнеса по рейтинговым категориям A, B, C и D, а также их экономическая устойчивость и значимость для развития бизнес-среды. Кроме того, анализируются меры по стимулированию предпринимательской деятельности и увеличению доли предприятий с высокими рейтингами.

Ключевые слова: предпринимательство, рейтинг устойчивости, рейтинг A, рейтинг B, рейтинг C, рейтинг D, бизнес-среда, экономическое развитие, статистический анализ.

COMPOSITION OF BUSINESS ENTITIES IN UZBEKISTAN BASED ON THE SUSTAINABILITY RATING

Murod Makhmudjanovich Khudoynazarov
Lecturer, Tashkent University of Humanities

Abstract

This article analyzes the sustainability rating of business entities in the Republic of Uzbekistan based on statistical data as of June 2025. It examines the distribution of business entities across rating categories A, B, C, and D, as well as their economic stability and significance in the development of the business environment. Furthermore, the article analyzes measures to incentivize entrepreneurial activity and increase the share of enterprises with high ratings.

Keywords: entrepreneurship, sustainability rating, A rating, B rating, C rating, D rating, business environment, economic development, statistical analysis.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik subyektlari mamlakat iqtisodiyotining asosiy tayanchi hisoblanadi. Ular yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi bandligini ta'minlash, eksport salohiyatini kengaytirish hamda davlat byudjeti daromadlarini ko‘paytirishda muhim o‘rin egallaydi. Shu bois dunyoning rivojlangan davlatlarida tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, uning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va biznes muhitini yaxshilash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ham xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, investitsiya muhitini yaxshilash hamda iqtisodiyotda raqobatni rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz tomonidan qabul qilinayotgan

farmon va qarorlar orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish hamda tadbirkorlar uchun qulay sharoit yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mazkur islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimini joriy etish hisoblanadi. Ushbu tizim korxonalarning moliyaviy holati, soliq intizomi, ishchi-xodimlar soni, ishlab chiqarish samaradorligi, aylanma mablag‘lari, kredit majburiyatlari, faoliyat davomiyligi va boshqa iqtisodiy ko‘rsatkichlar asosida baholanadi. Reyting natijalari korxonalarning iqtisodiy ishonchlilik darajasini aniqlash, ularning rivojlanish istiqbollarini baholash hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Barqarorlik reytingining joriy etilishi davlat organlari, banklar, investorlar hamda xalqaro moliyaviy institutlar uchun ham katta ahamiyatga ega. Chunki yuqori reytingga ega korxonalar moliyaviy jihatdan ishonchli hisoblanib, ularga kredit ajratish, investitsiya kiritish yoki davlat xaridlarida ishtirok etish bo‘yicha qarorlar qabul qilish jarayonida ushbu reyting muhim mezon vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, reyting tizimi halol faoliyat yuritayotgan tadbirkorlarni rag‘batlantirish, soliq intizomini mustahkamlash va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga xizmat qiladi.

2025-yil iyun oyidagi statistik ma'lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda 568 mingdan ortiq tadbirkorlik subyekti barqarorlik reytingi asosida baholangan. Mazkur natijalar tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy holatini tahlil qilish, ularning moliyaviy barqarorligini aniqlash hamda biznes muhitidagi mavjud muammolarni baholash imkonini beradi. Reyting natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuqori barqarorlikka ega korxonalar soni nisbatan kam bo‘lib, asosiy ulush o‘rta va past reytingdagi tadbirkorlik subyektlariga to‘g‘ri kelmoqda. Bu esa korxonalarning boshqaruv sifatini oshirish, moliyaviy intizomni kuchaytirish hamda zamonaviy boshqaruv usullarini keng joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

1-jadval

2025-yil iyun holatiga ko'ra tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi[1]

Reyting	Toifa	Korxonalar soni	Ulushi (%)
AA	Eng yuqori	356	0.06
A	yuqori	625	0.11
A-	barqaror	1337	0.24
BB	Yaxshi	8450	1.49
B	O’rta	25200	4.43
B-	Barqaror	47069	8.28
CC	Qonqarli	30814	5.42
C	ortacha	111676	19.65
C-	past	102769	18.08

1-jadval ma'lumotlariga ko‘ra, 2025-yil iyun holatida O‘zbekistonda jami 568 286 ta tadbirkorlik subyekti barqarorlik reytingi asosida baholangan. Shundan 245 259 ta (43,15%) korxona C reytingini, 239 390 ta (42,13%) korxona esa D reytingini egallagan. Bu ko‘rsatkich mamlakatdagi tadbirkorlik subyektlarining katta qismi hali yuqori moliyaviy barqarorlik darajasiga erishmaganini ko‘rsatadi. B reytingiga ega korxonalar soni 80 719 ta (14,20%) bo‘lib, ular faoliyatini yanada takomillashtirish orqali yuqori reytingga chiqish imkoniyatiga ega. A reytingidagi korxonalar esa 2 318 ta (0,41%) ni tashkil etadi. Bu ko‘rsatkich yuqori moliyaviy intizom va samarali boshqaruvga ega korxonalar ulushi hali nisbatan past ekanligini bildiradi.Bugungi kunda barqarorlik reytingi nafaqat tadbirkorlik subyektlarini baholash vositasi, balki mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish

[1] 2025-yil iyun oyi statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

darajasini aks ettiruvchi muhim indikatorlardan biri sifatida ham qaralmoqda. Ushbu tizim orqali iqtisodiyotning qaysi tarmoqlarida rivojlanish yuqori, qaysilarida esa qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlash zarurligi aniqlanadi. Shuningdek, reyting natijalari hududlar kesimida tadbirkorlik faolligini baholash, investitsiya siyosatini shakllantirish va iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi O‘zbekiston Respublikasida tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimini ilmiy jihatdan tahlil qilish, 2025-yil iyun holatidagi statistik ma'lumotlarni o‘rganish, reyting natijalarining iqtisodiyotga ta'sirini baholash hamda ushbu tizimni yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. 2025-yil iyun holatiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasida jami 568 286 ta tadbirkorlik subyekti barqarorlik reytingi asosida baholangan. Statistik ma'lumotlar shuni ko‘rsatadiki, korxonalarning asosiy qismi C va D reyting toifalarida jamlangan. Xususan, 245 259 ta tadbirkorlik subyekti C reytingini, 239 390 ta subyekt esa D reytingini egallagan. Bu holat mamlakatdagi ko‘plab korxonalar hali yuqori moliyaviy barqarorlik darajasiga erishmaganini hamda ularning iqtisodiy faoliyatini yanada takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Yuqori barqarorlikni ifodalovchi A reytingiga jami 2 318 ta tadbirkorlik subyekti kiritilgan. Ushbu toifaga kiruvchi korxonalar moliyaviy intizomga rioya qilishi, soliqlarni o‘z vaqtida to‘lashi, faoliyatida jiddiy kamchiliklarning mavjud emasligi hamda samarali boshqaruv tizimiga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Bunday korxonalar investitsiyalarni jalb qilish, bank kreditlarini olish va davlat xaridlarida ishtirok etishda yuqori ishonchga ega hisoblanadi. B reytingidagi 80 719 ta korxona esa iqtisodiy faoliyatini barqaror olib borayotgan bo‘lsa-da, ayrim moliyaviy va boshqaruv ko‘rsatkichlarini yaxshilash orqali yuqori reytingga erishish imkoniyatiga ega. Mazkur toifadagi tadbirkorlik subyektlari mamlakat iqtisodiyotining muhim qismini tashkil etib, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida faol ishtirok

etmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yuqori reytingga ega korxonalar ulushining kamligi davlat tomonidan tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, C va D toifalaridagi korxonalar sonining yuqoriligi moliyaviy boshqaruv, soliq intizomi va zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlarni amalga oshirish lozimligini anglatadi. Barqarorlik reytingi tizimi nafaqat tadbirkorlik subyektlarini baholash vositasi, balki mamlakat iqtisodiy siyosatini shakllantirishda muhim axborot manbai sifatida ham xizmat qiladi. Reyting natijalari asosida iqtisodiyotning qaysi tarmoqlarida rivojlanish sur'atlari yuqori yoki pastligi aniqlanadi, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralari esa aniq yo‘naltiriladi. Natijada tadbirkorlik muhitining jozibadorligi oshib, sog‘lom raqobat muhiti shakllanadi hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishi ta'minlanadi. Umuman olganda, tahlil natijalari 2025-yilda transport xizmatlari tarkibida avtomobil transporti mutlaq ustunlik qilganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, havo transporti va yordamchi transport faoliyati xizmatlarining salmog'i ham sezilarli darajada bo'lib, transport-logistika tizimining izchil rivojlanganidan dalolat beradi. Quvur va temir yo'l transporti xizmatlari nisbatan kichik ulushga ega bo'lsa-da, ular iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini uzluksiz faoliyat bilan ta'minlashda muhim o'rin egallaydi.

2025-yil yakunlari bo'yicha xizmatlar sohasi tarkibida ham savdo xizmatlari eng yuqori ulushni egalladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yil yanvar–dekabr oylarida savdo xizmatlari hajmi 2024-yilga nisbatan 31 962,2 mlrd so'mga ortib, 186 957,3 mlrd so'mni tashkil etdi. Mazkur ko'rsatkich savdo xizmatlarining xizmatlar umumiy hajmidagi ulushi 53,2 foizga yetganini ko'rsatadi. Bu esa xizmatlar sohasida yaratilayotgan qo'shilgan qiymatning yarmidan ko'pi aynan savdo tarmog'i hissasiga to'g'ri kelganini anglatadi. Savdo xizmatlari tarkibida ulgurji savdo xizmatlari ustunlik qilgani kuzatildi. Ularning ulushi 32,3 foizni tashkil etgan bo'lsa, avtomobillar va mototsikllarning ulgurji hamda chakana

savdosi, shuningdek, ularni ta'mirlash bilan bog'liq xizmatlar savdo xizmatlarining 14,5 foizini egalladi. Mazkur ko'rsatkichlar mamlakatda ichki savdo aylanmasining kengaygani, transport vositalariga bo'lgan talabning ortgani hamda avtomobil bozori va servis xizmatlari rivojlanganini ko'rsatadi. Moliyaviy xizmatlar ham xizmatlar sohasining muhim tarkibiy qismi sifatida ijobiy o'sish sur'atlarini namoyon etadi. Tahlil qilinayotgan davrda moliyaviy xizmatlar hajmi 36 034,5 mlrd so'mga oshib, 171 867,0 mlrd so'mni tashkil etadi. Natijada ushbu sohada 24,6 foizlik o'sish qayd etildi. Bunday o'sish bank xizmatlari, kreditlash, elektron to'lov tizimlari hamda boshqa moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talabning ortib borayotganidan dalolat beradi. Moliyaviy xizmatlar tarkibida sug'urtalash va nafaqa ta'minoti bilan bog'liq xizmatlar 88,0 foiz ulushni egallab, ushbu yo'nalishning moliyaviy xizmatlar bozorida yetakchi o'rinda ekanligini ko'rsatadi. Sug'urtalash xizmatlarining umumiy xizmatlar tarkibidagi ulushi 7,3 foiz, yordamchi moliyaviy xizmatlar ulushi esa 4,7 foizni tashkil etadi. Ushbu natijalar mamlakatda sug'urta tizimi va moliyaviy infratuzilmaning bosqichma-bosqich rivojlanayotganini tasdiqlaydi. Aloqa va axborotlashtirish xizmatlari ham iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri bo'lib, 2025-yil yanvar–dekabr oylarida mazkur xizmatlar hajmi 79 485,5 mlrd so'mni tashkil etadi. Ushbu ko'rsatkich raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi, telekommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanishi hamda dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalariga bo'lgan talabning ortib borayotganini ifodalaydi. Ayniqsa, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, elektron tijoratning rivojlanishi va IT sohasiga qaratilgan investitsiyalar ushbu tarmoqning barqaror o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa tariqasida shuni aytib o‘tish kerakki, tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimi O‘zbekiston iqtisodiyotida sog‘lom raqobat muhitini

shakllantirish, biznes faoliyatining shaffofligini ta'minlash hamda tadbirkorlarni rag‘batlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu tizim orqali korxonalarning moliyaviy barqarorligi, soliq intizomi va iqtisodiy faoliyati kompleks baholanadi, natijada davlat organlari, banklar va investorlar uchun ishonchli axborot bazasi yaratiladi. 2025-yil iyun oyidagi statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, respublikada baholangan tadbirkorlik subyektlarining asosiy qismi C va D reyting toifalariga to‘g‘ri kelmoqda. Bu esa ko‘plab korxonalarda moliyaviy boshqaruv, ishlab chiqarish samaradorligi hamda soliq intizomini yanada takomillashtirish zarurligini anglatadi. Shu bilan birga, A va B reytingiga ega korxonalar iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga, investitsiyalarni jalb etishga va yangi ish o‘rinlarini yaratishga salmoqli hissa qo‘shmoqda. Kelgusida tadbirkorlik subyektlarining yuqori reytingga erishishini ta'minlash uchun raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, moliyaviy boshqaruv sifatini oshirish, soliq ma'murchiligini yanada soddalashtirish hamda tadbirkorlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish, innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash va xalqaro standartlarga mos boshqaruv tizimlarini joriy etish barqarorlik reytingining yuqori bo‘lishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimini izchil rivojlantirish va uning natijalaridan samarali foydalanish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta'minlash, investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish, biznes muhitini yanada yaxshilash hamda O‘zbekistonning xalqaro iqtisodiy maydondagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa uzoq muddatda aholi farovonligini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim omillardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 23-yanvardagi PQ-39-son qarori "Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"
2. O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi. Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi bo‘yicha rasmiy ma'lumotlar. – Toshkent, 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining 2025-yil yanvar–iyun oylari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. – Toshkent, 2025.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi. – Toshkent, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Iqtisodiy sharh va tahliliy hisobot. – Toshkent, 2025.
7. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 16th Edition. – Pearson Education, 2022.
8. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. – New York: Free Press, 2008.
9. World Bank. Doing Business and Business Environment Reports. Washington, D.C.
10. OECD. SME and Entrepreneurship Outlook. Paris: OECD Publishing, 2023.
11. International Monetary Fund (IMF). World Economic Outlook. Washington, D.C., 2024.
12. O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi. Tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha tahliliy ma'lumotlar. – Toshkent, 2025.